

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף א' חינוך על יסודי

אוטונומיה ובחירה

כלי מכוון בחירה

התכנית הלאומית ישראל עולה כיתה –

עוברים ללמידה משמעותית!

אדר ב' תשע"ד, מרץ 2014

צוות ההיגוי

הובלה והכוונה:

דסי בארי, מנהלת אגף א' חינוך על יסודי

חשיבה ופיתוח:

אורלי אוריון ליור, מדריכה ארצית, אגף א' חינוך על יסודי
טלי כהן אורנשטיין, מדריכה ארצית, אגף א' חינוך על יסודי
תמר לוי רייך, מדריכה ארצית, אגף א' חינוך על יסודי

כתיבה ועריכה:

טלי כהן אורנשטיין, מדריכה ארצית, אגף א' חינוך על יסודי

לפניות:

אגף א' חינוך על יסודי
רח' דבורה הנביאה 2 ירושלים 91911
טל' 02-5603252/3 פקס 02-5603813

המסמך כתוב בלשון זכר אך מכוון לשני המינים

תוכן עניינים

• פתח דבר עמ' 4-5

• רציונל תיאורטי עמ' 6-12

✓ מהי בחירה?

✓ אוטונומיה וחינוך

✓ אפשר אוטונומיה ובחירה

✓ השפעת הבחירה על התנהלות בית הספר

✓ דיאלוג של בחירה

• כלי מכוון בחירה עמ' 13-27

✓ שלבי הבחירה ומרכיבי המפתח

✓ שיקולי הדעת – היבטים ותחומים מרכזיים

✓ הקריטריונים לבחירה

✓ סוגיות ושאלות לשיח

✓ תבחינים למנהל

• הצעות לסדנאות עמ' 34-38

• סיכום עמ' 39

• נספחים עמ' 40

• בביליוגרפיה עמ' 41

פתח דבר

התכנית הלאומית "ישראל עולה כיתה" – עוברים ללמידה משמעותית תוטמע במערכת החינוך החל משנת הלימודים הבאה, תשע"ה.

התכנית מבוססת על השקפת עולם רעיונית המקדמת ערכי חברת מופת הכוללים **אמון, בחירה ואוטונומיה**, שבוגריה יתאפיינו בכישורים הבאים¹:

- בעלי השקפת עולם ערכית ומוסרית.
- מעורבים בחיי החברה הישראלית, ומוכנים לקבל על עצמם תפקידים ולמלא אותם באחריות ובמסירות.
- מכירים את שורשיהם ואת זהותם, מודעים להם ומוקירים אותם, ובד בבד מכירים ומכבדים את זהות זולתם.
- סקרנים, מתעניינים ואינטלקטואלים, המסוגלים לאתר בכוחות עצמם את המידע ואת הכלים לסיפוק סקרנותם וידעוניהם.
- מממשים את הפוטנציאל האישי שלהם על מנת להשתלב באופן מיטבי בעולם האקדמי ובעולם העבודה.
- יודעים לשתף פעולה עם זולתם למען מטרות ראויות.

על מנת לממש השקפת עולם רעיונית זו ולקדם את כישורי בוגרי בית הספר מצופה מבתי הספר להוביל **תהליכי בחירה** ברמות שונות תוך מעורבות בקהילה. הבחירה הינה משאב חיוני לקידום: תפקודם של מוסדות החינוך, למידה משמעותית והישגי תלמידים.

¹ חזר מנכ"ל עד/7(ב) אדר ב' התשע"ד - מרס 2014

הנחות היסוד שטמונות בבסיסה של הבחירה:²

תלמידים שונים זקוקים להזדמנויות שונות, למשאבים שונים ולגישות שונות כדי לממש את יכולותיהם ולחוות למידה משמעותית. אנו חיים בעידן שבו השונות היא אחד המאפיינים המרכזיים של מערכת החינוך³. הבחירה יכולה לתת מענה לשונות. לא עוד תכנית זזה לתלמידים שונים, אלא ליבה משותפת עם התאמות לצרכי התלמידים. באופן הזה נוכל להתקרב להגשמת היעדים: צמצום פערים ופיתוח מצוינות וייחודיות.

לבית הספר ההון האנושי הנחוץ על מנת לפתח משאבים מגוונים בהתאם לצרכים השונים של תלמידיו.

המורים הם השותפים הטבעיים, ההכרחיים והמלאים שמתבקשים להירתם לתהליכי התכנון והיישום בעת שבית הספר לוקח על עצמו את מדיניות ההגמשה וההתאמה של ההיבטים הפדגוגיים לצורכי התלמידים.

בחירה מאפשרת חשיבה יצירתית, שילוב מתודות הוראה מגוונות ומסגרות למידה בלתי קונבנציונאליות.

בית הספר כארגון יכול לבחור על ידי הצעת חלופות, יצירת מרחבי בחירה המותאמים לצורכי התלמידים והמשתנים לפיהם.

למעשה, תהליכי הבחירה יהיו אבני דרך בגיבוש הזהות הבית ספרית, יעשירו את השיח וישפרו את העשייה.

בהצלחה לכולנו

דסי בארי

² מתוך תלקיט "גמישות פדגוגית פנים רבות לה", המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, תשע"ד

³ ראה נספח לקראת מבחני פיזה וטימס 2015.

רציונל תיאורטי

מהי בחירה?

החלטה מתוך מחשבה מודעת לנקוט באחת מתוך כמה אפשרויות, בצורה שאינה ניתנת לגזירה באופן מוחלט מתוך מצב העניינים שהתקיים לפני רגע הבחירה. זו דרך להפוך תהליך מורכב גם מחלקים לא מודעים ואינטואיטיביים לשכלתני -רציונלי⁴.

האם יש בחירה נכונה? כל בחירה היא שיעור, שיעור משמע למידה ולמידה משמע צמיחה.

סביב רעיונות האוטונומיה והבחירה בולטים המושגים חוויה והתנסות, אחריות והכוונה עצמית, מעורבות וסקרנות רלוונטיות לעולם הלומד, עצמאותו להיות בוחר.

⁴ רני אברמוביץ' (2008), גבולות בריאים, הד החינוך
<http://itu.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=9f1e81e2-c9c4-4e37-a051-b6771b997315&lang=HEB>

אוטונומיה וחינוך

מאז 1870, ניתן להבחין במעבר ברור מבית ספר, שבו המורה הוא היחם והילדים פסיביים ומצייתים להוראות לבת ספר שבו היחמה עוברת במידה רבה לתלמידים ומצפים מהם להיות בעלי הכוונה עצמית או "אוטונומיים". שינוי זה בהדגשה קשור בתמורות חברתיות רחבות: מבוגרים נתבעים יותר ויותר לבחור ולקבל החלטות באופן עצמאי.

צעד ראשון בהבהרת רעיונות הבחירה והאוטונומיה ניתן לעשות על ידי המושגים חופש ועצמאות.

אם אנו רוצים לעודד תלמידים לפעול באופן אוטונומי, עלינו להעניק להם חירויות מסוימות: בחירה, תנועה, גישה למקורות ועוד

הפעילויות השכליות השונות המכוננות אוטונומיה קשורות כולן באופן מהותי לרעיון התבונה, או ליתר דיוק לרעיון של הימצאות נימוקים למה שחושבים או עושים: בחירה, החלטה, שיקול דעת, חשיבה חזרת וכו' 'אפשריים רק מפני שניתן להביא נימוקים רלוונטיים התומכים בפעילויות אלה.

אוטונומיה מטפחת פרט, שניתן לפרש את חשיבתו ואת פעילותו בתחומים חשובים של חייו תוך התייחסות להחלטותיו ולשיקולי דעתו.

הפעלה של אוטונומיה הכוללת שיקולי דעת רלוונטיים כמו: בחירה, חקירה, בחינה מחדש, תכנון ושיפוט תהיה מקור של:

- הנאה
- גאווה
- הישג עצמי

הצבת האוטונומיה והבחירה כמטרות חינוכיות דורשת ידע של שיטות, תכניות לימודים וצורות ארגון שיסייעו לקדמה⁵.

אוטונומיה ואחריות

אידיאל האוטונומיה כרוך בערך האחריות. טיב קבלת האחריות שזור ביכולות:

- לבחור בין אפשרויות
- לצפות תוצאות אפשריות של הבחירות
- למנוע תוצאות אפשריות שאינן רצוניות
- לחשוב בביקורתיות – תנאי לבחירה אמיתית בין אפשרויות
- להכיר בכללים הנלווים לכל תפקיד ומעשה של אדם בוגר⁶

הבחירה מחדדת ומעמיקה את תחושת החירות והאחריות ואת היכולת של כל מנהל ושל כל קהילת חינוך להיות שותפים לגיבוש עקרונות תכנית הלימודים בבית ספרם.

⁵ ר"פ דירדו (2008), אוטונומיה וחינוך, עלון אשנב, מפנה.

⁶ ג'מאל אבו חסין וסמדר גונן (2013), אחריות לחינוך וחינוך לאחריות, מכון מופ"ת

אפשר אוטונומיה ובחירה במוסדות חינוך הינו ביטוי לשני גורמים עיקריים:

1. לביקורת הגוברת על הגישה המסורתית בניהול בתי ספר

הגישה מניחה כי מטרות החינוך הן אחדות ופשוטות והסביבה החינוכית היא סטטית יחסית. ולכן אין צורך חזק להניע רפורמה חינוכית אשר שמה לה למטרה ליצור תנאי עבודה למוסד החינוכי להסתגל למציאות של סביבה משתנה וצרכים פרטיקולריים של יחיד וקבוצה. מסיבה זו הנטייה היא להדגיש סטנדרטיזציה ויציבות תוך עיסוק יתר בשאלות כמותיות. לעומת זאת, על פי הגישה של האוטונומיה, מטרות חינוכיות הן עניין דינמי ומשתנה בהתאם להרכב האוכלוסייה, הישגיה וצרכיה. ההנחה הרווחת כאן כי הסביבה החינוכית מורכבת, מסובכת ומשתנה ולכן ההתאמה המירבית למציאות המורכבת היא כאשר תהליך קבלת ההחלטות נתון בידי אלה הקרובים ביותר לאבחון הצרכים של התלמיד או של הכיתה. ולכן, רפורמה חינוכית חיונית שתבסס על סביבות משתנות על מנת לחזק את אפקטיביות הלימודים, להשיג מטרות חינוכיות ולחתור לאיכות וסטנדרטים גבוהים.

2. לרצון לממש רעיונות העולים מתוך תאוריות המוטיבציה⁸;

בחירה הינה כלי ולא ערך לכשעצמו, כלי ליישום אוטונומיה ולהעלאת במוטיבציה בקרב הלומדים והמלמדים.

תיאורית המוטיבציה של הכוונה העצמית: יסודה ברצון להביא את התלמיד לעיסוק רצוני המורגש כנובע מתוך העצמי. תפיסה זו נובעת ומחזקת שלושה צרכים חשובים של הלומד – הצורך במסוגלות [הכרה ביכולות ביצוע ומימוש איכותיים], הצורך בקשר [קירבה למבוגרים משפיעים ומשמעותיים] והצורך באוטונומיה [הכרת העצמי וגבולותיו].

מסוגלות נענית על ידי משובים חיוביים בעיקר והצורך בקשר נענה על ידי סביבת העבודה אנושית חמה ומגוונת, הצורך באוטונומיה יוצר הנעה עצמית בעיקר כאשר לתלמיד היכולת והזכות לבחור בין משימות שונות וקביעת משך הזמן לביצוע כל אחת. השתתפות זו בקבלת ההחלטות משמעותית וקריטית ביצירת סביבה המכירה בחשיבותה של אוטונומיה ושמטילה אחריות על התלמיד.

יישום מושג הבחירה במודל המוטיבציה של הכוונה עצמית בא לידי ביטוי בכך שעל הבחירה להיות בחירה של עניין ותוכן המובילים את התלמיד ולא בחירה על פי התוצר.

7 עמי וולנסקי (1997), בין מרכז ופריפריה במערכת החינוך של קנדה, אונ' תל אביב.

⁸ קפלן, א' ועשור, א' (2001). מוטיבציה ללמידה בבית הספר - הלכה ומעשה. חינוך החשיבה, 20, 30-7.

צ'נג (1996) מתייחס לבתי ספר בעלי אוטונומיה ואפשרויות בחירה כבתי ספר בהם:

- הצוות החינוכי הינו יחידת קבלת החלטות המרכזית.
- נוצרת תחושת בעלות (ownership) ואחריות של אלה השותפים בתהליכי קבלת ההחלטות הבית ספרית.
- צורכי התלמידים במרכז.

להלן טבלה המראה כיצד משפיעה הבחירה על אופן העבודה בבית הספר. הטבלה מעובדת מתוך ספרו צ'נג, 1996:

השפעת הבחירה על ההתנהלות הבית ספרית⁹

תחום בית ספרי	השפעת הבחירה
חזון בית ספרי	• בניית חזון בדיאלוג • החזון ברור, משותף, נוטה להיות מוגשם על ידי הצוות • דגש על השתתפות פעילה בפיתוח החזון ומטרותיו • קיימת תרבות ארגונית חזקה וייחודית • פרק הזמן של בניית החזון נמשך זמן רב
יחסי אנוש	• שותפות • אווירת צוות פתוחה ושיתופית • מחויבות למטרות המשותפות
תחושת שייכות	• התלמידים, המורים ואנשי המנהלה חשים שייכות ושותפות לארגון
סגנון קבלת ההחלטות	• מבוזר • שיתוף המורים לעתים גם תלמידים והורים • פרק הזמן שלקבלת ההחלטות מתארך
תפיסת האחריות (accountability)	• אחריות אישית של מורה על הבחירה, הביצוע והתוצר • אחריות אישית של תלמיד על הבחירה, הביצוע והתוצר
שימוש בסמכות וכוח	• מוגבל כתוצאה מהעברת סמכויות ואחריות לגורמי משנה
תפקיד בית הספר	• סגנון אקטיבי: מנצל כל אפשרות לקידום התלמידים ולפיתוח בית הספר והמורים • מתייחס לשונות של התלמידים והמורים

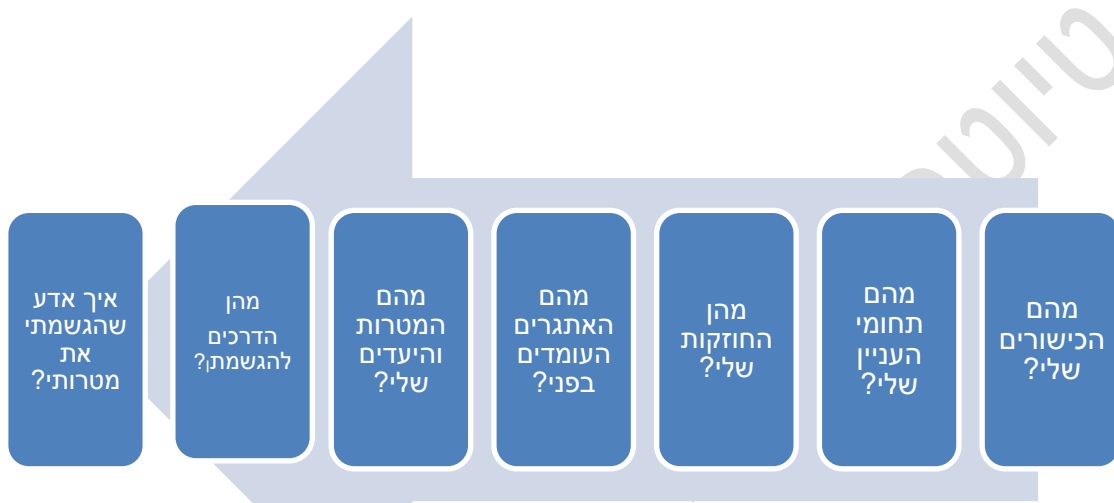
9 עיבוד לטבלה בתוך: עמי וולנסקי (1997), בין מרכז ופריפריה במערכת החינוך של קנדה, אונ' תל אביב.

• פועלת על פי קווים מנחים מרכזיים • דינמית	תכנית הלימודים
• מותאם לצרכי הקהילה, לסביבה הלימודית ולצורכי התלמידים	פיתוח מקצועי
• תומך, יועץ ומסייע • מאשר ביצוע ומעריך תוצרים • יוזם תכניות ופרויקטים חינוכיים • מנתב ומאשר כוח אדם	תפקיד הפיקוח
• תומך ומייעץ (facilitator) • מעודד לקיחת אחריות • פתוח ותומך גם בכישלונות	תפיסת תפקיד המנהל
• שותף • מקבל החלטות • מיישם החלטות להם שותף	תפקיד המורה
• צורכי התלמידים במרכז • הפעילות הלימודית והחינוכית של בית הספר ממוקדת בצורכי תלמידיו וסביבתו	תפיסת מקום התלמיד

דיאלוג של בחירה

בתהליכי בחירה יש לקיים דיאלוג ולשאול את השאלות הבאות ברמת הפרט וברמת הארגון:

דוגמא לדיאלוג של בחירה ברמת הפרט:

דוגמא לדיאלוג של בחירה ברמת הארגון:

כלי מכוון בחירה

הגברת האוטונומיה מאפשרת לבתי הספר לקיים תהליכי בחירה טבעיים ובסופם לקבל החלטות פדגוגיות עצמאיות, לוקאליות ולפתח יחמות חינוכיות אוטנטיות. למעשה כל תהליך בחירה הינו משמעותי ויש לו השפעה צרה או רחבה על חיי הפרט והארגון.

נקודות המוצא:

- תהליך הבחירה מאפשר מימוש פוטנציאל מקצועי ויצירתיות של צוות בית הספר לקידום למידה משמעותית. כעת יפונה זמן ללמידה משמעותית: היקף תכנית הלימודים יותאם לשעות הלימוד ותתאפשר גמישות פדגוגית. מספר אירועי הבחינה החיצוניים יופחת ותינתן לבתי הספר אוטונומיה לבחור חלק מתכנית הלימודים ומדרכי ההוראה וההערכה.
- האפשרות לבחור תמנף את החינוך למעורבות, כך שיהיה משמעותי בחיי התלמיד, ויהווה יסוד ערכי והתנהגותי משותף לכל בוגרי מערכת החינוך.
- הבחירה מגבירה את המחויבות והאחריות של הצוות לתוצאות.

להלן מוצע כלי בחירה לניתוב וקבלת החלטות במסגרת האוטונומיה
המתאפשרת ביישום התכנית הלאומית- ישראל עולה כיתה – עוברים ללמידה
משמעותית.

שיקולי הדעת -
היבטים
ותחומים
מרכזיים

שלבי הבחירה
ומרכיבי מפתח

סוגיות, שאלות
ותבחינים

הקריטריונים
לבחירה

שלבי הבחירה

בחירה היא משימה מורכבת ולכן יש לפעול בשלבים המהווים ציר התפתחותי במהלך יישום תהליכי הבחירה על מנת תהייה נכונה וראויה.

להלן השלבים המוצעים בתהליך בחירה:

זיהוי הצרכים ביחס לחזון החינוכי, למטרות, ליעדים ולאוכלוסיית המורים והתלמידים של ביה"ס בהלימה לעקרונות התכנית הלאומית.

איסוף מידע ומיפוי אודות הלומדים, הצוות, שותפות ההורים, הבעלות, המשאבים הקיימים בבית הספר ובקהילה. מיפוי הצרכים וחקירה לעומק על מנת לזהות מה מצוי? מה נחוץ? מה רצוי?
יש להיעזר בנתוני מיצ"ב, בגרורות, שונות בין התלמידים, בצרכים העולים מן המיפויים ביחס לאוכלוסיות השונות ובמיפויים נוספים.

הצגת חלופות ובחינתן גיבוש חלופות, בחינת החלופות ותיעדופן, השוואה בין החלופות ובניית מרחב בחירה מושכלת בהתאם לצרכים. ולאילוצים קיימים

הכרעה/בחירה בחירת החלופה המתאימה ביותר העומדת בהלימה לעקרונות התכנית הלאומית

שלבים ביישום תהליך הבחירה

להלן השלבים בבניית תשתית פדגוגית:

שלב	תוכן מרכזי	אפשרויות ליישום הבחירה
הערכת מצב וניתוח נתונים	הערכת מצב על בסיס נתונים, מספרים ועובדות. ניתוח הפערים בין אתגרים שהוצבו ובין מה שהושג בפועל.	ביצוע מיפוי מערכתי המתייחס למכלול ההיבטים, הנושאים ותחומי הדעת הנלמדים. הצגת הממצאים הפקת לקחים גיבוש כיווני התפתחות ובהתאם לכך – בנייה של תכניות ושיפור תהליכי למידה- הוראה.
קביעת סדרי עדיפויות פדגוגיים	הגדרה של סדרי העדיפויות הפדגוגיים לשנת הלימודים הבאה בהתאם למסקנות המיפוי? על מה נשים דגש? היכן נמקד את המאמצים ואת המשאבים הפדגוגיים ¹⁰ ? מהו הפיתוח המקצועי הנדרש?	דיון בסוגיות הבאות: מה בוחרים להדגיש? על מה מוותרים? מה ההשלכות והמחירים של הוויתורים? איך משתפים את הצוות בחשיבה לגבי הרווחים הוויתורים? מי הם שותפי התפקיד שלי מחוץ לבית הספר?
מרחבי בחירה נדרשים	חשיבה משותפת עם שותפים רלוונטיים על מרחב הבחירה ומימוש סדרי העדיפויות הפדגוגיים: מהן הציפיות של בית הספר? לאיזה מרחב זקוקים כדי לממש את האתגרים מבחינת תה"ל, חומרי למידה וסביבות למידה, שעות, מומחים, כספים ותקציבם?	בניית תכנית המשלבת בין הרצוי הייחודי לבין ההנחיות המחייבות תוך התייחסות לנקודות הבאות: תכנים לוחות הזמנים, ייעוד השעות גורם המלמד הרכב הלומדים פיתוח מקצועי

¹⁰ עיבוד מתוך תלקיט "גמישות פדגוגית פנים רבות לה", המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, תשע"ד

כתיבת	דיון בסוגיות הבאות:
תכנית	מי אחראי על יישום התכנית
עבודה	של מי האחריות? מי השותפים?
שנתית	לדי ביטוי את כל מרחבי הבחירה
	שבית הספר בחר אל מול הצרכים
	שזיהה.
הערכה	לאחר העשייה ולקראת הבאות:
	מהם הצמתים שתוכננו למעקב
	ולהערכה?
	אילו דרכי הערכה חלופית תבחרנה?

מרכיבי מפתח לשלבי בחירה מיטביים¹¹:

✓ התמקדות המנהל בהחלטות החשובות:

החלטה יכולה להיחשב חשובה כשהמשמעות הארגונית שלה היא גדולה: גודל תקציב, השפעה מהותית על כוח-אדם, השפעה על פרויקט חשוב ועוד. בנוסף, כשמדובר בהחלטה עקרונית שתשפיע על דילמות עתידיות נוספות ע"י יצירת סטנדרט ארגוני או תקדים.

✓ הקפדה על דיון פתוח בשלב בחינת החלופות:

דיון פתוח משמעותו שכל אחד מרגיש בנוח להעלות חלופה מבלי לחשוש משיפוטיות שלילית, תנאי נוסף לדיון פתוח הוא שמי שמעלה חלופה לא "זוכה" באופן אוטומטי ליישם אותה חשוב לא להתעלם משום חלופה, גם מאלו שלא נראות הגיוניות בשלב הראשון.

✓ רמת מודעות גבוהה בשלב ההכרעה עצמה:

בשלב זה באים לידי ביטוי מכלול של גורמים רבים: הגיון, ידע, ניסיון, אינטואיציה, רגשות וכד'. עוד גורם מרכזי שמשפיע עלינו הוא פחד. פחד לקבל החלטה, פחד מכישלון, פחד ממה יגידו עלינו אחרים. הפחד עלול לגרום לנו לקבל החלטה לא נכונה. חשוב להבין אילו פחדים מלווים

¹¹ מיכאל שוורץ (תשע"ג) מדדים ככלי ניהולי, ניהול בגובה העיניים.

<http://www.rsa.gov.il/chadartikshoret/chadashot/Documents/MenahaleyMatotMadadim.pdf>

אותנו בשלב ההכרעה, להיות מודעים אליהם ולנסות להתגבר עליהם. מומלץ לשתף מישהו אחר בפחדים אלו, כדי שיעזור לנו לקבל החלטה שקולה.

✓ **זיהוי אילוצים כאילוץי אמת או אילוץי סרק:**

בתהליך הבחירה והצגת החלופות, יעלו אילוצים שונים (שגרות, מבנה ארגוני, וכד') כדאי לזהות האם מדובר באילוץ אמיתי או אילוץ סרק, כדי שבשלב ההכרעה תתבצע התמקדות בחלופה הטובה ביותר להשגת התוצאה.

✓ **תיעוד התהליך:**

רצוי לוודא שתהליך קבלת ההחלטות לשלביו השונים מתועד: העלאת המטרות על הכתב, תיעוד המידע שנאסף, סיכום הדיונים על החלופות השונות וכמובן ההכרעה. התיעוד מסייע לבצע בקרה שיש התאמה בין המטרות להחלטות באופן הגיוני ושלם. התיעוד מאפשר לשמור על שקיפות בריאה בתוך הארגון, מייצגת את פדגוגית הארגון, וכמובן מאפשר הפקת לקחים.

✓ **תחקור והפקת לקחים:**

בצמתי זמן מוסכמים (תום מחצית, סיום שנה) יש לבחון את תהליכי הבחירה וההכרעות באופן רפלקטיבי, גם כדי לסייע לארגון ולמנהל להתפתח בכיוון קבלת החלטות עתיד משמעותי

חשוב לזכור:

כל מי שמחליט – לוקח על עצמו סיכון שיקבל גם החלטות שגויות. **זה לא אמור למנוע מאתנו להחליט.** אי אפשר לקבל רק החלטות טובות. התוצאה יכולה להיות גם מושפעת מאלמנטים שלא בשליטתנו או מאי-וודאות שטמונה בכל החלטה.

שיקולי הדעת - היבטים ותחומים מרכזיים

בחירה היא משימה מורכבת ולכן יש להפעיל שיקולי דעת מושכלים שיכללו היבטים בשלוש רמות ותחומי בחירה עיקריים.

היבטים בבסיס הבחירה

ההיבטים מיועדים להיות בשלוש רמות: אישיים, לימודיים וחברתיים:

היבטים אישיים - רגשיים

- פיתוח אחריות אישית של הלומד כלפי עצמו ואחריות קהילתית לחברה, למדינה ולכינונה של חברת מופת.
- למידה המותאמת לגילאים השונים ולאינטליגנציות המרובות ומייצרת חווית למידה שמזדהה עם עולם המושגים והרגשות של הלומד.

היבטים קוגניטיביים לימודיים

- פיתוח מיומנויות הנדרשות לחיים במאה ה-21.
- למידה משמעותית חווייתית, רלוונטית ובעלת ערך ללומד ולמלמד, המפעילה את הלומד בתהליך הלמידה והופכת אותו שותף בהבניית הידע.

היבטים חברתיים

- טיפוח המעורבות החברתית והקהילתית ושילובה בתחומי הדעת ובתהליכי הלמידה.

תחומי הבחירה

התכנית הלאומית מתאפיינת בצמתי הבחירה רבים להלן העיקריים שבהם: ארגון תכנית הלימודים, ארגון הלומדים, התפתחות מקצועית, שיטות ודרכי הוראה, חומרי למידה, ארגון הזמן וניהול מאב הזמן.

תחומי הבחירה	מה ישפיע על הבחירה?	שיקולי הדעת
ארגון תכנית הלימודים		
	-יצירת רצף חינוכי מתמשך	על פי גישות שונות:
	-העמקה	• דיסציפלינארית
	-הרחבה	• אינטגרטיבית
	-התאמה ללומדים השונים	• משולבת
	-מתן ביטוי לייחודיות הבית	• שילוב בין תחומי הדעת
	ספרית/כיתתית	לחינוך החברתי ערכי בדגש
	- עניין של התלמידים, טיפוח	על המעורבות החברתית
	מכוונות עצמית בלמידה,	
	הנעה בלמידה, אחריות	
	ומחויבות	מבנים מגוונים על פי:
	-ייחודיות בית ספרית	• תחומי הדעת
		• מיקוד למידה
		• אשכולות של "מקצועות"
		• מבנה בין-תחומי
		יסודות מארגנים על פי:
		• מיומנויות
		• תהליכים
		• רעיונות
		• ערכים
		• בעיות

בדגשים שונים כמו:

- גרעין החומר
- חיזוק והעמקה של הנלמד;
- המאפשר צמצום מספר המקצועות והנושאים הנלמדים בו-זמנית
- מעגלי הרחבה והעמקה
- המאפשרים לתלמיד בחירה.
- חיבור בין למידה עיונית ליישומים מעשיים.

ארגון תכנית חברתית – רגשית

מעורבות חברתית הינה תהליך מתמשך שיש להבנות אותו בהדרגה ולעומק. יש לשים דגש על התהליכים הפנימיים שעוברים התלמידים ולמצוא איזון בין התפתחות אישית למעורבות חברתית. התכנית משלבת בין תכניות:	חשוב לפתח את החוסן הנפשי של הנער/ה, הביטחון, תחושת המסוגלות.	זימון מירב אפשרויות של בחירה במסגרתה
המעורבות החברתית חייבת לשרת את הצמיחה האישית של הפרט כבסיס לתרומה חברתית.	להציע מגוון של אופציות ליישום המחויבות החברתית הן במסגרת בין הספר והן במסגרות קהילתיות וארציות.	בנית תוכנית משלבת תכנים וחומרים קיימים (שפ"י, מינהל חברה ונוער, חמ"ד, תחומי הדעת וכו'). בצד פיתוח תכנים חדשים.
א. כישורי חיים	חשוב להקפיד לעבוד מהמעגל הפנימי החוצה כדי ליצור תהליכים עמוקים, חיוביים וארוכי טווח.	חשוב לשלב בתכנית התייחסות לאיזון בין זהויות (בין הזהות הלאומית לזהות האזרחית). בנוסף כדאי לכוון את התכנית למפגשים בין תרבויות וליצירת רצף חינוכי תומך מבוקר ועד ערב תוך גיוס גורמים שונים כשותפים (ראשי רשויות, מנהלים וגורמי מפתח נוספים)
ב. חינוך חברתי ערכי קהילתי	הכנת תכנית הכנה יסודית לתלמידים במטרה לרתום אותם לתכנית ולהפחית התנגדויות סביב הצבת המעורבות החברתית כתנאי לקבלת תעודת בגרות.	קביעת מסגרות לדיאלוג ערכי המבוסס על אפשרויות לדיונים בדילמות מוסריות ואקטואליה.
התכנית להתפתחות אישית ומעורבות חברתית	פיתוח וחיזוק המוטיבציה כמניע חיובי לתלמיד למעורבות חברתית חשוב ודורש התייחסות מעמיקה.	

ארגון לומדים

יצירת הרכבים קבוצתיים בהתאם לקריטריונים מגוונים המותאמים לצרכים שזוהו ולתפיסת העולם החינוכית.

זימון אינטראקציות מגוונות
בין לומדים לגורמים שונים
בקהילה
זימון אינטראקציות מגוונות
בין לומדים לגורמים שונים
בקהילה.

יחידני, בזוגות, בקבוצה, במליאה,

לפי עניין, גיל: חד-גילי/רב-גילי

הגדלת מספר קבוצות הלמידה תוך
פיצול קבוצות האם. למשל כאשר
מפצלים שתי כיתות אם לשלוש
קבוצות למידה על בסיס שעות
רוחב.

יצירת קבוצות משתנות, בהתאם
לחזק למטרות שונות: עניין
התלמידים, העדפה חברתית
שלהם, חזק, העמקה ורחבה של
ידע ומיומנויות. כך יוצרים קבוצות
שונות בגודלן ומיידים תלמידים
בהתאם לנושא, בהתאם לצורך או
לעניין.

ניצול נכון של השעות הפרטניות

פיתוח מקצועי

מענה לצרכים המקצועיים של
המורה כפרט ושל בית הספר
כארגון; יישום מדיניות חינוך.
יצירת רבות של קהילת מורים
לומדת החותרת לשיפור
ולהתחדשות באופן מתמיד.
שינוי בתפיסת התפקיד של
המורה בהתאמה למיומנויות
המאה ה-21 (המורה כמנחה
וכמתווך).

הרכבים שונים ללמידה - בניית
מסגרות למידה במרחבים שונים, כגון:
חדר מורים לומד (פיתוח מקצועי בית
ספרי), למידה בקהילות מקצועיות,
למידה אישית, למידה במסגרת
קורסים במרכזי הפסגה ובמוסדות
האקדמיים, למידה עיונית, צפייה
בשיעורים, ליווי והנחייה, למידה
מקוונות, מרכז סימולציה, שיעורים
מצולמים ועוד.
הדרכה חיצונית

הדרכה פנים-בית ספרית
 שתוף בידע מקצועי ומומחיות של
 חברי הצוות, בכלל זה מורי שילוב,
 במסגרת שעות השהייה.
 פיתוח מקצועי בית ספרי כחלק
 מפעולת בית הספר כארגון לומד/
 התפתחות מקצועית חיצונית
 פיתוח מקצועי של בעלי תפקידים
 בביה"ס
 פיתוח מקצועי של מנהלים וסגני
 מנהלים

שיטות ודרכי הוראה, למידה

והערכה:

-מענה לתלמידים השונים

מה מצטיינים צריכים?

מה חלשים צריכים?

-מעורבות פעילה של

התלמידים בלמידה

-חדשנות פדגוגית

-ביטוי לתפיסת העולם של

בית הספר

מגוון שיטות הוראה-למידה כגון: גישת
 האינטליגנציות המרובות, גישת
 הלמידה השיתופית, גישה
 קונסטרוקטיביסטית תוך מתן מענה
 לעניין של הלומדים, צרכיהם וסגנונות
 למידתם. לדוגמה: הוראת מקצוע
 באמצעות שירה / סרטים / למידת
 חקר עם מתן אפשרות ללומד לנוע
 מקבוצה לקבוצה.

- הכנסת נושאי לימוד שלא על פי
 הדיסציפלינות הבסיסיות
 הנלמדות - חקר החלל,
 מדיטציה, ריפוי בעיסוק.
- עיבוי שעות למקצועות לימוד
 מסוימים.
- הצעת מגוון מקצועות בחירה
 והעשרה על בסיס שעות רוחב
 ותכניות העשרה חיצוניות.
- למידה אינטגרטיבית - שילוב
 דיסציפלינות סביב נושאים
 מרכזיים.
- שימוש בחלופות בהערכה --

פורט פוליו, PBL • הפעלת שיטות של הוראה-למידה פרטנית בשיעורים הפרטניים	
חומרי למידה	התאמה לתלמידים השונים, ספרים פיתוח והתאמה מושכלת של חוברות אתרים חומרים בבית הספר סביבות וירטואליות
ארגון זמן	-מענה לתלמידים השונים -זימון תהליכי למידה משמעותית -זימון בחירה לטיפוח לומד עצמאי, בעל הנעה פנימית ללמידה - מתן מענה למורים בשעות השהייה מיקוד למידה בנושא מסוים בסמסטר אחד או במספר ימים או שבועות מרוכזים. פיזור בין שנתי ניצול נכון של השעות הפרטניות ושהות השהייה/ שעות תומכות הוראה חלוקה של יחידת ההוראה בהתאם לגיל הלומד ולנושא הנלמד על ידי מעבר ליחידות למידה של 90 דקות: יחידת הוראה בעלת חלוקה פנימית. הקצאה דיפרנציאלית של שעות לקבוצות למידה ולכיתות/יחידים לאור זיהוי צורך מסוים.
ניהול משאב הזמן	- מענה לייחודיות בית ספרית וביטוי להעדפות הורים (תכנית השלמה) פריסה לשלוש שנים -ניוד שעות לעמידה בהישגים הנדרשים לשם התאמה לצרכים הייחודיים של כיתות/תלמידים/ מורים מענה לעבודות שעל המורים לבצע

עמידה בתכנית העבודה של
המנהל עם המורים ושל צוותי
המורים

ארגון סביבות הלמידה

- הכרה בכך שלמרחב הלמידה יש השפעה ישירה על חוויית הלמידה ועל עושר הלמידה, וחתירה מתמדת לייצר למידה במגוון מרחבים
- (א) למידה חוץ כיתתית בבית הספר
(ב) למידה חוץ כיתתית בסביבה הבית ספרית תוך ניצול משאבים שקיימים בסביבה, כמו: מחיאון, מפעל תעשייתי, בנק.
- (ג) הפעלת למידה במסגרות פעילות אחרות של התלמיד, לדוגמה: למידה המבוססת על השתייכות תלמידי קבוצה לתנועת נוער או לקבוצת ספורט.
- (ד) יצירת מרחבי למידה במוסדות ובמרכזים שונים בקהילה לדוגמא: קופת החולים, במוסדות להשכלה גבוהה ועוד.
- (ה) למידה המבוססת על ההתנסויות המעשיות של התלמיד במסגרת המעורבות החברתית האישית והקבוצתית.

קריטריונים לבחירה

בחירה	קריטריונים לבחירה
היבט העיוני למידה בכיתה בימי מוקד, בסמינרים, בשעות חינוך ובשיעורים בתחומי הדעת (סה"כ 30 שעות שנתיות לפחות) התנסות המעשית: דוגמאות לתחומי התנסות אישית <u>בבית הספר</u>: חונכות אישית וקבוצתית (לימודית, חברתית, תרבותית), פעילות תרבותית (כגון: מספרי סיפורים) מסלולי מנהיגות צעירה: מועצת תלמידים, מד"צים, מש"צים עמיתים, מגשרים, נאמני ניקיון בקהילה, פעילות חברתית וירטואלית. <u>ברשות המקומית</u>: הדרכה בתנועות נוער, הדרכה על פי תחומי עניין: תרבות, אמנות, ספורט. חונכות בבתי ספר אחרים ובקהילה. עמיתים בקהילה (למניעת התנהגויות סיכון). עזרה לאוכלוסיות ייחודיות: בתי אבות, גמ"חים, מעונות יום, צהרונים. שירות חירום והצלה, מפגשים אישיים - בין דוריים ובין תרבותיים. דוגמאות להתנסות מעשית אישית או קבוצתית ("פרויקט") דגמים ארגוניים ליישום "פרויקט" • סמינר של שבוע (משולב ביחידות עיוניות ומעשיות) • ימים מרוכזים לאורך השנה • סמינר קיץ (למעט בכיתה י') מודולות התנסות קבוצתית • ע"י כל תלמידי כיתת האם • בחוליות מתוך כיתת האם • בקבוצות רב גילאיות מאותו בי"ס • בקבוצות בתי"ס שונים באותה רשות • בקבוצות מרשויות שונות • בקבוצות ממגזרים שונים בחברה הישראלית	תכנית תלת שנתית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית קהילתית

דוגמאות לתחומי התנסות קבוצתית

בבית הספר: ארגון אירועים חינוכיים, הקמת מרכזי למידה, פעילות בעקבות עבודת חקר בקהילה:
פרויקטים סביבתיים, מפגשים בין מגזרים ואוכלוסיות שונות
במדינה: קידום נושאים חברתיים, עבודה בחקלאות (כגון קטיף)
ברשת: פיתוח אתרים, "שומרי סף"

לימודי מדעים בהיקף של 3 שעות

שבועיות - 1 יח"ל פנימית

למידה בת 90¹² שעות מהמקצועות:

- מבוא לביוLOGיה
- מבוא לכימיה
- מבוא לפיסיקה,
- או למידת היחידה הראשונה מתוך מוט"ב ומדעי הטכנולוגיה

השכלה כללית

למידה של שני מבואות להשכלה כללית מתוך:

- אשכול חברה ורוח
- אשכול מורשת ותרבות
- אשכול האמנויות
- אשכול המדעים והטכנולוגיה
- אשכול שפות

שני המבואות יוכלו להיות מאותו אשכול או מאשכולות שונים, היקף הלימודים בכל אחד מהם לא יפחת מ 30 שעות לימוד שנתיות, והם יצוינו בתעודה כ"השכלה כללית מאשכול + שם האשכול".

בחירת המורים המלמדים תעשה על פי קריטריונים של שליטת המורים בחלופות המוצעות מטה, מוטיבציה של המורים, התרומה של הבחירה ללמידה הבית ספרית לקראת ההמשך.

למידה והיבחנות במקצועות אשכולות

החובה והבחירה

היקף החומר:

70% - מוכתב, בחינה חיצונית, הערכה -

שקלול של בחינת בגרות חיצונית + ציון בית ספרי

30% - בחירה מתוך תכנית שיציע מפמ"ר המקצוע. בחירה האם

תהיה העמקה בנושא מסוים או הרחבה, הערכה - באמצעות בחירת

מגוון חלופות:

¹² הרציונל להגדרה בשעות ולא ביחידות לימוד במקצועות הפנימיים נובע מרצון לאפשר בחירה רחבה במסגרת חשיפה וטעימות חווייתית ולא שגרתית לקראת העמקה אפשרית בלמידה בהמשך. כך תתאפשר הוראה מגוונת ובעקבותיה גם הערכה חלופית. ניתן יהיה לבחור ולקיים: מפגשים וירטואליים, מפגשים סינכרוניים וא-סינכרוניים, קורס וירטואלי שלם וכיוצא בזה

- ✓ עבודת חקר
- ✓ למידה מבוססת פרויקטים (P.B.L)
- ✓ תלקיט (פורטפוליו) תיק עבודות
- ✓ מטלת ביצוע
- ✓ עבודה עיונית

תתאפשר בחירת עבודת גמר במקום מקצוע מוגבר

בחירת המורים המלמדים תעשה על פי קריטריונים של שליטת המורים בחלופות המוצעות מטה, מוטיבציה של המורים, התרומה של הבחירה ללמידה הבית ספרית לקראת ההמשך.

• הדגשים בתהליכי הפיתוח המקצועי • למידה משמעותית

- ✓ התנסות בלמידה משמעותית
- ✓ התאמת שיטות ההוראה לסביבת העבודה של המורה
- ✓ ראיית תהליכי הלמידה כמאפשרים יישום תהליכי למידה משמעותית
- ✓ עידוד יחמה ופיתוח בית ספרי של אסטרטגיות וכלים מותאמים

• אסטרטגיות למידה- הוראה- הערכה

- ✓ הרחבת מגוון הכלים העומדים לרשות המורים
- ✓ שכלול מתמיד של אסטרטגיות הוראה-למידה והתאמה ללומדים השונים
- ✓ הערכה לשם למידה
- ✓ הערכה חלופית

• התמחות בתחומי הדעת

• מעורבות חברתית

סוגיות ושאלות בנושא הבחירה

הצעה לסוגיות ושאלות שיסייעו בהכוונת השיח בין המנהל למורים

סוגיות מוצעות לשיח

מהי חשיבותו של אקט הבחירה בתהליך ההתפתחות של ביה"ס?
כיצד אפשר ליצור שילוב בין תכני החובה לבין פדגוגיה של בחירה?
האם הבחירה צריכה להיות מוגבלת לשיטת הלמידה או לכוון גם לתכנים?
האם תלמיד יכול שלא ללמוד בתוך המסגרת הלימודית? במסגרת וירטואלית למשל...
כיצד, אם בכלל, יוצרים מערכת בקרה על הבחירות של המורה? האם מורה יכול לבחור ללמד כל תוכן הנראה לו ראוי?
איפה וכיצד מתבטאת הבחירה של התלמידים במהלך הלמידה היומיומית?
האם תלמיד יכול לבחור לעבוד על נושא שאינו בתוכנית הלימודים המוצעת?
האם התלמידים צריכים להיות שותפים לנושא בחירת החומר? בחירת המורים? בחירת תלמידים חדשים?

שאלות מוצעות לדיון

מהי תפיסת העולם של בית הספר?
מהם הצרכים שנבחר לתת להם מענה בטווח הקצר באמצעות האוטונומיה? ומדוע?
מה חשוב לנו לקדם בראייה עתידית – התפתחותית של בית הספר? כיצד הבחירה יכולה לסייע לכך?
מה אנחנו בוחרים – למה זה חשוב ולמי? על מה מוותרים?
תוכן – בחירה בעיצוב תה"ל?
זמן – מתי מלמדים (באיזו תקופה המהלך השנה)?
יעוד השעות – ייעוד השעות מתוך כלל השעות המתאפשרות במסגרת האוטונומיה הקיימת
מי הגורם המלמד? צוות בית הספר? הסתייעות במומחה חיצוני?
ארגון הלומדים – הרכב הלומדים – בחירה בהתאם להחלטת בית הספר?
פיתוח מקצועי – אילו תהליכי למידה וההערכה: גישות, שיטות, תוצרים – כדאי ללמוד בשלב ראשון?
איזו מומחיות נדרשת מצוות בית הספר?
כיצד זה משתלב בתוכנית העבודה הכוללת של בית הספר?

תבחינים למנהל

הערכת השלבים ביישום תהליך הבחירה

תבחינים	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	הערות
התקיימה הערכת מצב וניתוח נתונים על בסיס נתונים, מספרים ועובדות. נעשה ניתוח הפערים בין אתגרים שהוצבו ובין מה שהושג בפועל.					
נקבעו סדרי עדיפויות פדגוגיים של הבחירה (מה מדגישים, על מה מוותרים) בהתאם למסקנות המיפוי					
נבנתה תכנית המשלבת בין הרצוי הייחודי לבין ההנחיות המחייבות תוך התייחסות לנקודות הבאות: • תכנים • לוחות הזמנים, • ייעוד השעות • גורם המלמד • הרכב הלומדים • פיתוח מקצועי					

הבחירה על פי הקריטריונים

מה השפיע על הבחירה?	מה נבחר?	קריטריונים לבחירה
		תכנית תלת שנתית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית קהילתית שכבת י' 60 שעות התנסות מעשית פרטנית 30 שעות (קבוצתיות) מתוכן: 70% למידה עיונית 30% התנסות מעשית בחירה מתוך מסלולים מוצעים ואפשר יחזמות מקומיות בבתי הספר, במקומות רשמיים, בגופים ארציים ובתכנית של משרדי הממשלה. שכבת יא' 30 שעות התנסות מעשית פרטנית 30 שעות (קבוצתיות) מתוכן: 30% למידה עיונית 70% התנסות מעשית בחירה מתוך מסלולים קיימים ועידוד יזמות קבוצתית בבתי הספר, במקומות רשמיים, בגופים ארציים ובתכנית של משרדי הממשלה. שכבת י"ב 30 שעות (קבוצתיות) מתוכן:

10% למידה עיונית
90% התנסות מעשית

דגש על יזמות חברתית
בבתי הספר, במקומות רשמיים,
בגופים ארציים ובתכנית של
משרדי הממשלה.

לימודי מדעים בי'

- מבוא לביולוגיה
- מבוא לכימיה
- מבוא לפיסיקה
- למידת היחידה הראשונה מתוך מוט"ב ומדעי הטכנולוגיה

השכלה כללית בי'

- אשכול חברה ורוח
- אשכול מורשת ותרבות
- אשכול האמנויות
- אשכול המדעים והטכנולוגיה
- אשכול שפות

למידה והיבחנות במקצועות אשכולות

החובה והבחירה

30% - בחירה מתוך תכנית שיציע

מפמ"ר המקצוע.

העמקה בנושא מסוים או הרחבה

הערכה - באמצעות בחירת מגוון חלופות:

עבודת חקר

למידה מבוססת פרויקטים (P.B.L)

תלקיט (פורטפוליו) תיק עבודות

מטלת ביצוע

עבודה עיונית

עבודת גמר

מבחן פנימי

פיתוח מקצועי:

- למידה משמעותית
- אסטרטגיות למידה- הוראה-
הערכה
- התמחות בתחומי הדעת
- מעורבות חברתית

טיוטה אגף א' חינוך על יסודי

הצעה לסדנאות

בפרק זה הצעה לסדנאות¹³ לשימוש מנהלי בתי הספר. הסדנאות, המפורטת להלן, נועדו להדגים דרכים שונות לבחינת משמעויות האוטונומיה והבחירה והפוטנציאל היישומי שלהן, בתהליך צוותי משותף. חיזוק מודעות למשמעויות ולביטוייה של הגמישות הפדגוגית בקרב הצוות החינוכי. הן משלבות אלמנטים קוגניטיביים, רגשיים והתנהגותיים - דומות זו לזו בתמה המרכזית שעליה הן בנויות ושונות זו מזו במתודות ההפעלה.

מטרת הסדנאות לעורר חשיבה, ולאפשר בחינה מחודשת של תפיסות פדגוגיות, ערכיות וארגוניות בקרב המורה הבודד, הצוות ובית הספר כארגון.

הצעה לסדנא 1: אוטונומיה – מחשבות ניהוליות

נכתב על ידי יגאל יעקובזון¹⁴

מאפיין ייחודי

חקירה משותפת של משמעויות האוטונומיה כרכיב מעודד מוטיבציה בבית הספר.

מטרות אפשריות

המנהלים יכירו באוטונומיה כרכיב מוטיבציוני משמעותי.

המנהלים יבררו עמדות רווחות בקרבם לגבי סוגיות באוטונומיה.

מסרים מרכזיים

הבנת התלות/זיקה בין האוטונומיה שאני כמנהל מקבל/חוזה לבין המרחב האוטונומי שאני מייצר למורים.

האחריותות כביטוי לגבולות האוטונומיה מחד ומרחב האפשרויות למימושה מאידך.

אוטונומיה כחווייה המורכבת מהיבטים סובייקטיביים ומהיבטים אובייקטיביים.

¹³ מעובדות מתוך תלקיט "גמישות פדגוגית פנים רבות לה", המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, תשע"ד

¹⁴ ראה הערה 14

מהלך הסדנה

חלק א – פתיח לסדנה

המנחה ידגיש את מושג האוטונומיה כרכיב מרכזי בתפיסת הניהול העצמי.

חלק אישי - כל משתתף מתבקש לכתוב על גבי דף נייר שתי אסוציאציות ושתי שאלות שמתעוררות אצלו כשהוא שומע את המונח אוטונומיה.

איסוף המושגים המרכזיים הקשורים למושג אוטונומיה

חלק ב – צפייה בסרט – TED Dan Pink

הסרטון מציג ממצאים מתוך מחקרים בנוגע למוטיבציה. הטענה המרכזית היא שתגמולים חומריים אינם מספקים, ואף עלולים לפגוע באיכות הביצוע של משימות מורכבות. אוטונומיה, חתירה למיומנות גבוהה ותכלית (משמעות ומטרה) הם אלה שיוצרים מוטיבציה גבוהה בקרב עובדים. הסרטון מדגיש את האוטונומיה כרכיב משמעותי להגברת מעורבות, מוטיבציה וחדשנות.

דיון

למה אוטונומיה?, האם ניתן ליישם? מה ניתן ליישם במערכת החינוך בישראל?

חלק ג - עבודה קבוצתית

1. המשתתפים מתבקשים לחזור לאסוציאציות ולשאלות שהם העלו, ולנסח שאלה בנוגע לאוטונומיה עליה ראוי לדון בקבוצת מנהלים.

איסוף שאלות אפשריות. לדוגמה:

מהם המינונים הראויים בין אוטונומיה לרגולציה?

באיזו מידה אני יכול לייצר אוטונומיה למורים שלי כשאני כמנהל חווה "מחנק"?

באיזו מידה אני חווה אוטונומיה ומה משפיע על כך?

מהן הדרכים המרכזיות בהן מנהלים יוצרים אוטונומיה לחברי צוות שלהם?

באיזו מידה רעיון האוטונומיה מחלחל לתלמידים שלנו?

2. חלוקה לקבוצות על פי מספור (1 - 5) על מנת לייצור הטרוגניות.

לקבוצות ניתנת האפשרות לבחור באלו שאלות הן רוצות לדון, יש לעבור בין הקבוצות על מנת לוודא שהשיח ממוקד ברעיונות ובתפיסות של האוטונומיה.

הקבוצות יכולות לבחור סוגיה מתוך הדוגמאות שנאספו או להעלות שאלות אחרות לדיון.

חלק ד – איסוף מליאה

תובנות מרכזיות מהשיח

חידוד מושגים

ההתבוננות על הבחירה המתודית - חששות של מנחה, סיכויים וסיכונים.

איתור הקשר בין מיקוד שליטה פנימי לבין חוויית האוטונומיה הסובייקטיבית שאנשים חווים.

הצעה לסדנא 2: מרחבי בחירה וזירות שבהן אני קובע את כללי המשחק

נכתב על ידי באשה וולדמן שחם¹⁵

מאפיין ייחודי

הזדמנויות לזיהוי ביטויים והתנהגויות של בחירה.

מטרה

בחירת הקשר בין מסגרת (נתונה) לבין בחירה

מהלך הסדנה

1. הגדרה: המנחה יגדיר מרחבי בחירה כמרחבים שבהם אני קובע את כללי המשחק או כמרחבים שבהם הפרט יכול להשפיע/לכוון את הדרך ו/או את התוצאות.
 2. העבודה - תתבצע בקבוצות קטנות כשכל חבר בקבוצה ישתף את עמיתיו בשני מרחבי בחירה שבהם הוא משפיע או מכוון: אחד בבית ספר ואחד מחוצה לו.
 3. לאחר השיתוף יתקיים דיון בשאלות: במה מתבטאת הבחירה? במה מתבטאת היצירה בתוך המסגרת? מהם החוויות שמלווים את הפעולה במרחבים האלה?
 4. עבודה במליאה (התמקדות במרחבי הבחירה בבית הספר).
- נפתח את הדיון בשיתוף הרגשות שמלווים את הפעולה במרחבי בחירה שמחוץ לכותלי בית הספר, ולאחר מכן - נאסוף מרחבי בחירה בתוך בית הספר וניצור רשימה שתאפשר להציג את המקומות שבהם אני קובע את כללי המשחק שבהם אני מכוון ומשפיע. לאור הרשימה נשאל:

- מהם מאפייני הרשימה?
- במה מתבטאת הבחירה?
- מה היא מאפשרת?
- מה היה המקום שלי ביצירת בחירה בבית הספר?
- מה מקום הלומדים ביצירת מרחבי הבחירה?
- מה מקום ההורים ביצירת מרחבי הבחירה?
- מה הקשר בין מרחבי בחירה לבין גמישות פדגוגית?

הערות

- יתכן במהלך הסדנאות שימוש הצוות במושג אוטונומיה. מבחינת אטימולוגיה, מקור המילה אוטונומיה הוא יווני והמשמעות הינה: אוטו: אני עצמי, נומוס: חוק – כלומר: הפעולה בה אני (עצמי) קובע לעצמו את החוקים.

¹⁵ ראה הערה 14

הצעה לסדנא 3: אוטונומיה ובחירה – בין הרציונאלי לתחושתי

נכתב על ידי ד"ר רלי טהון¹⁶

מאפיין ייחודי

אבחנה בין תחושה לבין תפיסה של אוטונומיה ובחירה

מטרה

חידוד הקשר בין התפיסה הרציונאלית של בחירה לבין התחושות של המורים לגביה

הנחת יסוד

באותה סיטואציה מורים שונים יחוו שיש להם מרחבי בחירה שונים. שיח על המרחב הזה יסייע לממש את הבחירה.

מהלך הסדנה

פיזור דפים עם מספרים מ-1 עד 10 על הרצפה בחדר. כל חבר צוות עומד על הדף המבטא את תחושתו לגבי בחירה לפי המפתח הבא:

1 = מעטה 10 = רבה מאוד.

עיבוד תהליכי הבחירה, רצוי בקבוצות הומוגניות של מורים למול תחום דעת על פי הקווים המנחים הבאים:

מהיכן מגיעה התחושה של אוטונומיה/חוסר אוטונומיה?

מהן התפיסות השונות של האוטונומיה?

מתן תשומת לב לעובדה שלעיתים למול אותו מרחב פעולה יש מורים שחשים יותר או פחות אוטונומיה - עניין של פרשנות

¹⁶ ראה הערה 14

סיכום

התכנית הלאומית "ישראל עולה כיתה" – עוברים ללמידה משמעותית, מבקשת למצוא את הדרך בין ביטוי תפיסות העומק של המשרד לבין מתן החופש למנהלים ולמנהיגי חינוך להגשים חלומות ולגלות את הקסם הטמון בחירות ובאחריות.

האוטונומיה מאפשרת לצוותי החינוך בבתי הספר, להנחיל את התרבות הארגונית הייחודית, לחזק את המחויבות לתכניות הלימודים, לדיקטורה ולהערכה מגוונת של התלמידים ובכלל זה להוות חלון הזדמנויות להגשמת חזון בית ספרי, להעצמת מורים ותלמידים, לפיתוח כושר חשיבה יצירה ויזמות.

תהליכי הבחירה יחזקו את תחושת החירות והאחריות, יחדדו את יכולתו של כל מנהל ושל כל קהילת חינוך להיות שותפים לגיבוש עקרונות הלמידה בבית ספרם ויהוו פלטפורמה ללמידה משמעותית ומצע לשינוי בתפיסת ההוראה- למידה – הערכה.

נספח 1 - לקראת פיזה וטימס 2015

מבחני פיזה וטימס עתידיים להתקיים בשנת 2015.

להן יובאו ממצאי המבחנים האחרונים:

א. מנתוני מחקר פיזה 2012 עולים שלושה ממצאים עיקריים:

- מגמות לאורך שנים: הישגי ישראל משתפרים עם השנים. מגמה זו באה לידי ביטוי בכל שלושת תחומי האוריינות: מתמטיקה, קריאה ומדעים, ומציבה את ישראל בין המדינות בעלות השיפור הגדול ביותר.
- השוואה למדינות OECD: בכל התחומים שנבדקו הישגי ישראל נמוכים ממוצע מדינות ה-OECD. בקריאה ההישגים טובים יחסית וקרובים לממוצע ה-OECD, ואילו בתחומים האחרים הפערים גדולים יותר.
- שונות ופערים בהישגים: בכל תחומי האוריינות פיזור הציונים בישראל הוא מהגדולים בעולם. קיימים פערים גדולים מאד בין דוברי העברית לדוברי הערבית, וכן קיימים פערים בהישגיהם של תלמידים מרמות שונות של רקע חברתי-תרבותי-כלכלי - ככל שהרקע גבוה יותר כך ההישגים גבוהים יותר" מתוך מצגת של הראמ"ה

ב. בטימס 2011 במבט על:

- נרשמה עלייה גדולה של כ-50 נקודות (כחצי סטיית תקן) בממוצע ההישגים של תלמידי ישראל במתמטיקה ובמדעים במחקר טימס שנערך בשנת 2011 (תשע"א)
- חלה התקדמות משמעותית במיקומה של ישראל במדרג המדינות המשתתפות
- חלה עלייה משמעותית בשיעור הגבוהים והמצטיינים במתמטיקה ובמדעים, וירידה משמעותית בשיעור הנכללים בשתי רמות הבקאות הנמוכות ביותר
- שיפור גדול נרשם במתמטיקה ובמדעים בקרב שני מגזרי השפה, וחלה התקדמות משמעותית בקרב תלמידים מכל השכבות החברתיות-כלכליות
- השונות (פיזור הציונים) בישראל נותרה גבוהה
- ממצאים חיוביים אלה נמצאים בהלימה עם הטמעת התכנית לקידום הישגים, שהוכנסה למערכת החינוך בתש"ע. במסגרת התוכנית הוגדרו יעדים לשיפור ההישגים הלימודיים בכיתות ז'-ט' בחט"ב במתמטיקה, במדעים ובשפת אם" מתוך מצגת של הראמ"ה

ביבליוגרפיה

ג'מאל אבו חסין וסמדר גונן (2013), אחריות לחינוך וחינוך לאחריות, מכון מופ"ת

חזר מנכ"ל עד/7(ב) אדר ב' התשע"ד - מרס 2014

מיכאל שוורץ (תשע"ג) מדדים ככלי ניהולי, ניהול בגובה העיניים.

<http://www.rsa.gov.il/chadartikshoret/chadashot/Documents/MenahaleyMatotMadadim.pdf>

עמי וולנסקי (1997), בין מרכז ופריפריה במערכת החינוך של קנדה, אונ' תל אביב.

ר"פ דירדו (2008), אוטונומיה וחינוך, עלון אשנב, מפנה.

קפלן, א' ועשור, א' (2001). מוטיבציה ללמידה בבית הספר - הלכה ומעשה. חינוך החשיבה, 20, 7-30.

רני אברמוביץ' (2008), גבולות בריאים, הד החינוך

<http://itu.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=9f1e81e2-c9c4-4e37-a051-b6771b997315&lang=HEB>

תלקיט "גמישות פדגוגית פנים רבות לה", המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, תשע"ד